

Emigracja zarobkowa ludności wsi podhalańskich do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej

Badania przedstawione w poniższym opracowaniu zakończono w roku 1988, kiedy jeszcze w Polsce utrzymywał się bardzo wysoki kurs walut zachodnich w stosunku do polskiej złotówki, a wyjazdy zagraniczne mieszkańców poza obóz socjalistyczny były ściśle reglamentowane. Temat wzbudzał zainteresowanie, ponieważ w latach osiemdziesiątych wystąpiła nowa, silna fala emigracji zamorskiej mieszkańców Podhala, a jej główną motywacją były względy zarobkowe. Wyjazdy te potraktować można jako kontynuację powstałego jeszcze w XIX wieku wielkiego ruchu emigracyjnego ludności z południowej Polski, który objął ponad 1 mln osób i był powodowany względami ekonomicznymi.

Jednakże emigracja, o której traktuje niniejsza praca ma zupełnie inny charakter i odmienne uwarunkowania. Jej główną przesłanką była bowiem możliwość wyjazdu do Stanów Zjednoczonych poprzez powiązania rodzinno-sąsiedzkie, na stosunkowo krótki okres (2–4 lat), w celu zarobienia pieniędzy np. na wybudowanie domu, zakup samochodu, a także zaspokojenia bieżących potrzeb ekonomicznych rodziny.

Tabela 1

Czas pobytu reemigrantów w USA

Wyszczególnienie	Czas pobytu				
	do: 1 roku	1–2 lat	2–3 lat	3–4 lat	ponad 4
Liczba zbadanych reemigrantów	15	88	124	59	82
% ogółu	4,1	23,9	34,4	15,8	21,8

Większość osób, które wróciły z USA przebywała tam ponad 2 lata – ogółem 72% zbadanych reemigrantów. Natomiast krócej, tzn. mniej niż 1 rok – tylko 4%. Takie wyjazdy spotykają się z aprobatą społeczności lokalnych i są traktowane jako najbardziej efektywny sposób pracy zarobkowej. Ich ekonomiczny sens uwydatnił się szczególnie wyraźnie na początku lat osiemdziesiątych, kiedy powstała zupełnie specyficzna sytuacja „kryzysu” podstawowych wartości realizowanych poprzez pracę w kraju, np.: w gospodarstwie rolnym, fabryce czy urzędzie. Przedmiotem badania i analizy były dwie grupy ludności, a mianowicie osoby, które w okresie po zniesieniu restrykcji stanu wojennego wyjechały do Stanów Zjednoczonych na stałe bądź na pobyt okresowy oraz reemigranci, którzy po roku 1980 powrócili z tego kraju do Polski.

W badaniach chodziło zarówno o uchwycenie rozmiarów tego ruchu migracyjnego (wyjazdów i przyjazdów), jak również określenie czynników wpływających na jego zróżnicowanie przestrzenne, a następnie ustalenie cech demograficznych i społeczno-zawodowych migrantów oraz skutków emigracji w różnych płaszczynach i układach odniesienia (rodzina, wieś, region).

Szczególne zainteresowanie wzbudziło potraktowanie emigracji jako ważnego czynnika współczesnych przemian ekonomicznych zachodzących na Podhalu oraz elementu kształtującego postawy i zachowania ludności, zwłaszcza w odniesieniu do sensu pracy dla siebie, dla wsi czy dla kraju.

W przyjętych do badań granicach Podhale liczy 106 wsi i jest rzeczą oczywistą, że przebadanie całej zbiorowości tych osiedli byłoby bardzo trudne. Dlatego zdecydowano, że objęte nimi będą przede wszystkim wszystkie wsie o dużym nasileniu wyjazdów oraz część o małych lub sporadycznych wyjazdach. Do badań starano się dobrać wsie w taki sposób, aby reprezentowały w możliwie pełnym wymiarze występujące w regionie różnice wewnętrzne (ekonomiczne, kulturowe, etniczne). Badania przeprowadzono w okresie od maja do października 1988 r. Podstawę stanowiła ankieta opracowana w Instytucie Geografii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Wypełniano ją z pomocą różnych osób, z reguły kilku w danej wsi; najczęściej pracujących tu dłużej dyrektorów szkół lub nauczycieli, księży, sołtysów, naczelników gmin, starych mieszkańców itp.

Podawane przez wymienione osoby informacje były konfrontowane, w celu uzyskania w miarę obiektywnych danych. Sądzić można, że są one wiarygodne, ponieważ mieszkańcy wsi na ogół bardzo dobrze orientują się w tym, kto i kiedy wyjechał do Ameryki, albowiem fakt ten w określony sposób do nich docierał (np. mąż lub żona rozpoczęli budowę domu, mąż popadł w alkoholizm, dzieci są zaniedbane, współmałżonek przebywający w USA źle się prowadzi itp.). Łącznie badaniami objęto 58 wsi, co stanowi 54,7% ich ogólnej liczby. Są one zamieszkane przez 84,6 tys. osób, tj. 61% ich ogółu. Liczą 14,8 tys. gospodarstw.

Tradycje migracji z Podhala do USA

Wśród ważnych przyczyn motywujących współczesne wyjazdy zagraniczne mieszkańców Podhala wymienić można „tradycje lokalne”. Kołodziejcki (1982) podaje, że już pod koniec XIX wieku emigracja mieszkańców z terenów Galicji bardzo się nasiliła i w okresie 1870–1913 objęła ponad 1 mln osób, w tym do USA ponad 700 tys. Według S. Leszczyckiego z samego Podhala wyjechało wtedy do Stanów Zjednoczonych około 30 tys. osób. Ta fala wyjazdów, powodowanych głównie niezmiernie trudną sytuacją materialną ludności trwała nadal po zakończeniu I wojny światowej. Jej szczytowym nasileniem były lata poprzedzające wielki kryzys gospodarczy 1931–1935, który dotknął również kraje imigracyjne i spowodował szereg ograniczeń w napływie ludności z biednych regionów, w tym również z Podhala. Wskutek tego w okresie międzywojennym wielkość wyjazdów obniżyła się do 3,3 tys. osób, z czego poza Europę skierowało się około 1,7 tys. Szacować można, że w ciągu 60 lat, tj. pomiędzy 1870–1930, wyemigrowało z Podhala poza kraj 42 tys. osób, tj. około 1/3 liczby mieszkańców z roku 1931. Wyjazdy zagraniczne objęły bardzo dużą część podhalańskich rodzin i stały się ważnym czynnikiem zmian demograficznych i gospodarczych w regionie.

Trudno określić, jaka liczba osób z tego obszaru znalazła się poza granicami Polski w czasie wielkich wędrówek ludności związanych z II wojną światową. Z dużą pewnością można jednak przyjąć, że osoby, które znalazły się wtedy w Europie Zachodniej (jako żołnierze albo robotnicy lub więźniowie) i postanowiły pozostać na stałe „w strefie zachodniej” jako miejsce pobytu wybierały swoich krewnych lub znajomych w USA.

Późniejsza i obecna emigracja do tego kraju, tak co do ilości, jak i struktury emigrantów, była w dużym stopniu zależna od sytuacji politycznej Polski. Największe ograniczenia w wyjazdach, wprowadzone przez władze polskie, występowały w okresie 1945–1970. Później, po zliberalizowaniu przepisów paszportowych, możliwości emigracji wyraźnie wzrosły, ale dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych ludność uzyskała swobodę wyjazdów. Ogranicza ją obecnie w zasadzie tylko możliwość otrzymania wizy do danego kraju emigracyjnego.

Stany Zjednoczone, podobnie jak inne kraje zachodnie, wyraźnie redukują w ostatnim czasie ilość wydawanych wiz, zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak również w relacji do liczby składanych wniosków. Stosują też ostrą selekcję starających się o wyjazd według zasad wynikających z prowadzonej polityki emigracyjnej. Niemniej działania te nie zmieniły wyraźniej samej struktury emigrantów i jest ona nadal prawie taka sama, jak we wcześniejszych okresach.

Całą powojenną emigrację do USA z badanych 58 wsi, a obejmującą osoby, które przebywają aktualnie w tym kraju (pobyt stały lub okresowy), szacować można na około 4,5 – 4,6 tys. osób. Liczba ta nie obejmuje jednakże tej ludności, która po pobycie czasowym (2 – 4-letnim) powróciła do kraju, czyli reemigrantów. Niektóre z tych osób przebywały w USA po dwa lub więcej razy. Niestety ich liczby za cały powojenny okres zbadać się nie udało. Udzielający informacji mieszkańcy wsi potrafili dokładnie powiedzieć, kto wyjechał do Ameryki i tam pozostał na stałe, ale trudno im było odpowiedzieć na pytanie, kto był w tym kraju i powrócił do rodzinnej wsi, zwłaszcza gdy dotyczyło to bardziej odległego czasu. Tymczasem nasze badania wskazują, że emigracja pobytowa obejmować mogła nawet około 75% ogółu migrantów. Wynika to z celu, którym jest powodowana, a mianowicie z chęci poprawienia położenia materialnego rodziny pozostającej w kraju. Również ze świadomości, że po stosunkowo krótkim okresie pobytu w USA, wypełnionym najczęściej bardzo ciężką pracą i okupionym wieloma wyrzeczeniami, można po powrocie do rodzinnej wsi zdobyć pozycję człowieka zamożnego. Takiego statusu nie udaje się natomiast osiągnąć mieszkańcom Podhala w kraju nie tylko w ciągu 2–3 lat, ale nawet w znacznie dłuższym czasie. Główne motywy wyjazdów ludności wsi podhalańskich do USA zestawione z motywami wyjazdów ludności Polski, badanymi przez Badowskiego i Latucha, zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2

Współczesne uwarunkowania emigracji zagranicznej z Polski i z Podhala

Uwarunkowania	Polska odpowiedzi w %	Podhale odpowiedzi w %
Możliwość zarobienia dewiz (poprawa sytuacji materialnej)	54,1	64,8
Poznanie świata poprzez turystykę	17,3	5,9
Nauka języka obcego	0,4	–
Tęsknota za rodziną za granicą	19,8	11,8
Leczenie	1,8	–
Wyjazd z powodu kryzysu gospodarczego	3,2	5,8
Inne przyczyny wyjazdu	1,7	8,8
Brak danych	1,7	2,9
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: Dane dla Polski z pracy J. Badowski, M. Latuch (1986), *Czasowe przebywanie Polaków za granicą*. Dla Podhala badania własne.

W powojennej emigracji do Stanów Zjednoczonych największa część wyjazdów wypadła na okres po roku 1980. Ustalono, że z ogólnej liczby 4600 osób, w latach osiemdziesiątych wyjechało 53% ogółu emigrantów. Natomiast w okresie 1970–80 – 29%, a 1960–70 15%. Najmniej, bo tylko 3% w latach pięćdziesiątych.

Z powyższego wynika, że pozostająca teraz na terenie Stanów Zjednoczonych ludność, mająca związek z Podhalem, to w głównej mierze potomkowie (dzieci, wnukowie) osób przybyłych tu jeszcze pod koniec XIX i z początkiem XX wieku oraz osiadłych stosunkowo niedawno, bo przed 5–15 laty. Pewną, znaczącą ilość tworzy też tutaj ludność przybyła z podhalańskich wsi w okresie międzywojennym. Wymienione grupy ludności reprezentują różne typy społeczności, tak pod względem cech osobowych, jak również dążeń i aspiracji. Różnice te wyrażają się w ich związkach z rodzinnym krajem i wsią, zwłaszcza w zakresie tworzenia krewnym lub znajomym warunków pobytu w Stanach Zjednoczonych, których do siebie zapraszają. Najstarsza emigracja posiada największe możliwości zorganizowania dla przyjezdnych z kraju rodaków nielegalnej pracy, a także udzielenia im materialnej pomocy (głównie przyjęcia na mieszkanie w czasie pobytu w USA). Jest też z pewnością bardziej „ofiarna” w pomocy na cele społeczne – np. budowa kościoła we wsi, budowa drogi, remiza strażackiej itp.).

Emigracja po roku 1982

Wyjazdy z Podhala do Stanów Zjednoczonych mają ostatnio nieco inny charakter niż wcześniejsze, głównie z tego względu, że ich strukturę i wielkość kształtują w małym stopniu polskie władze paszportowe, a w głównym amerykańskie, poprzez stosowane przepisy wizowe. Ogółem od roku 1982 do połowy 1988 roku z przebadanej zbiorowości 58 wsi wyjechało do USA i nadal tam pozostaje 2 400 osób, tj. 2,8% ogółu ich mieszkańców. Stanowi to w przybliżeniu wartość prawie 2,5-letniego przyrostu naturalnego tych osiedli. Średnio w roku wyjeżdżało około 600 osób. Nasilenie wyjazdów z poszczególnych miejscowości było różne i wahało się od kilku osób, do ponad 200. Z 39 wsi wyjechało po mniej niż 50 osób, z dalszych 12 od 50–100, z kolejnych 5 od 100–200, a z pozostałych 2 ponad 200.

Istotną wartość informacyjną o nasileniu emigracji mają porównania względne, ukazujące liczbę wyjazdów na 100 stałych mieszkańców oraz na 100 gospodarstw. Otóż przy uwzględnieniu tych wartości okazało się, że największe rozmiary przybrały w latach 1982–186 wyjazdy z terenu Pogórza Spisko-Gubałowskiego – krainy geograficznej gęsto zaludnionej i zabudowanej, o atrakcyjnych walorach turystycznych, skąd wywodzi się duża część starej emigracji amerykańskiej oraz z za-

chodniej części Kotliny Nowotarskiej – posiadającej również dawne tradycje emigracyjne.

Z pierwszej grupy osiedli szczególnie charakterystyczne są wsie: Białka Tatrzańska, z której na każdy 1000 mieszkańców przypada ponad 60 emigrantów, a następnie typowo góralskie osiedla Witów, Chochołów, Biały Dunajec i Stare Bystre ze wskaźnikami od 40–60 emigrantów. Natomiast z terenu Kotliny Nowotarskiej najbardziej emigracyjne wsie to: Wróblówka i Czarny Dunajec (tab. 3).

Podobny rozkład przestrzenny wykazują też osiedla Podhala przy uwzględnieniu drugiego wskaźnika, tzn. liczby emigrantów na 100 gospodarstw. Ponad 40 (tj. najwięcej na Podhalu) mają 3 wsie – Czarny Dunajec, Wróblówka i Białka Tatrzańska. Oznacza to, że z wymienionych miejscowości z co drugiego lub trzeciego gospodarstwa ktoś (mąż, żona, syn, córka) przebywa aktualnie w USA. Natomiast z pozostałych miejscowości najczęściej z co czwartego lub piątego gospodarstwa. Podane w tabeli 3 dane obliczone zostały z wyjazdów, które miały miejsce w latach 1982–86. Nie uwzględniają wcześniejszej emigracji, dlatego należy przyjąć, że częstotliwość wyjazdów z podhalańskich gospodarstw jest z pewnością dużo wyższa.

Cechy demograficzne i społeczno-zawodowe migrantów

Przedmiotem analizy będą dwie grupy ludności. Pierwsza obejmuje osoby przebywające aktualnie w USA, które pochodzą z emigracji ostatnich 6 lat i druga złożona z reemigrantów. Dla obydwu grup starano się dokładnie określić strukturę płci i wieku, wykształcenia, zawodu oraz stanu cywilnego.

Z badań dotyczących emigracji wiadomo (Badowski, Latuch 1986, Janowska 1981, Rauziński 1986, Wasilewska-Tranker 1973), że ma ona najczęściej charakter selektywny i dotyczy wybranych grup ludności. Kraj i rodzinną wieś opuszczają przeważnie ludzie młodzi z wykształceniem podstawowym i zawodowym. Większość stanowią mężczyźni. Charakteryzuje ich także to, że posiadają rodzinę w kraju.

W przypadku Podhala za charakterystyczną cechę emigracji uznać należy to, że uczestniczą w niej niemal w równych ilościach mężczyźni i kobiety. Wśród przebywających w USA osób z badanych osiedli na mężczyzn przypada 52%, a 48% na kobiety. Wiązać to można na pewno z polityką wizową władz amerykańskich, ale również z możliwością otrzymania w kraju emigracyjnym pracy, wykonywanej przeważnie nielegalnie.

Tabela 3

Nasilenie emigracji do USA z badanych wsi Podhala

Nazwa wsi	Liczba osób			
	1	2	3	4
Gm. TATRZAŃSKA				
Witów		70	22,4	45,1
Bustryk		6	1,5	8,3
Dzianisz		70	28,3	36,7
Ząb		20	15,0	15,6
Nowe Bystre		20	8,3	17,0
Suche		16	8,1	13,6
Poronin		100	18,5	26,1
Małe Ciche		14	17,9	39,2
Murzasichle		10	4,9	9,3
Kościelisko		30	6,8	6,6
Gm. BUKOWINA TATRZAŃSKA				
Leśnica		51	19,0	33,0
Groń		40	12,0	24,0
Białka Tatrzańska		150	44,2	85,7
Czarna Góra		10	4,3	6,9
Rzepiska		3	2,1	4,9
Jurgów		8	5,2	9,8
Birzezi		5	4,5	8,8
Bukowina Tatrzańska		30	6,0	12,1
Gm. CZARNY DUNAJEC				
Podszkle		16	10,2	21,2
Odrowąż		40	29,6	41,0
Pieniążkowice		20	13,9	27,2
Wróblówka		80	65,0	140,5

cd. Tabela 3

1	2	3	4
Dział	17	18,2	37,5
Stare Bystre	80	25,8	52,6
Ciche	100	17,5	36,6
Chochołów	60	21,6	53,0
Podzerwone	20	9,9	23,5
Koniówka	27	38,5	74,8
Zahucze	20	16,2	32,6
Piekielnik	70	17,9	35,6
Ratulów	50	13,8	27,3
Czarny Dunajec	250	51,2	70,6
Gm. BIAŁY DUNAJEC			
Zaskale	10	7,8	10,2
Szaflary	120	32,6	40,1
Bańska Dolna	23	13,0	26,8
Bańska Górna	29	15,2	29,5
Skrzypne	14	7,7	15,9
Biały Dunajec	200	27,2	44,6
Gm. JABLONKA			
Lipnica Wielka	6	0,6	1,4
Zubrzyca Górna	25	5,0	9,9
Orawka	7	4,1	8,3
Chyżne	23	9,9	20,8
Gm. NOWY TARG			
Pyzówka	12	8,6	16,1
Lasek	10	5,1	7,0
Waksmund	25	7,9	12,5
Ostrowsko	30	18,5	26,7
Lopuszna	10	5,5	8,1
Harkława	2	2,1	0,4
Krauszów	20	15,0	32,0
Dębno	10	7,0	12,9
Gronków	60	19,5	42,2

cd. Tabela 3

	1	2	3	4
Ludźmierz		60	19,5	42,2
Długopole		30	24,0	49,0
Gm. KROŚCIENKO				
Grywałd		3	1,5	2,1
Krośnica		3	1,8	3,3
Gm. CZORSZTYN				
Mariowy Nowe		100	38,0	53,8
Mizerna		15	18,9	32,2
Kluskowce		50	23,6	34,3
Razem:		2,400	16,2	28,3

Źródło: Opracowanie własne i dane z Rocznika Statystycznego woj. nowosądeckiego.

Ta prawie idealna równowaga płci migrantów nie dotyczy wszystkich osiedli, dla których prowadzono badania. W niektórych występuje przewaga mężczyzn, w innych zaś kobiet. Wspominamy o tym dlatego, ponieważ problem ten ujawnia się szczególnie silnie we wsiach o dużym nasileniu migracji, np. w Witowie i Białce Tatrzańskiej, w których znaczną przewagę w wyjazdach osiągają kobiety oraz Białym Dunajcu, z którego wyjeżdżają głównie mężczyźni. Może to w pewnym stopniu deformować strukturę płci ludności wspomnianych osiedli. W bardzo podobnych proporcjach, które podaliśmy poprzednio kształtuje się struktura płci przebadanej zbiorowości reemigrantów. Również i tutaj przewagę mają mężczyźni, ale – nieco wyższą niż w poprzednim przypadku, gdyż ich udział wynosi 54%. Może to wskazywać na dwie możliwości, a mianowicie – na rzeczywiście wyższy udział, jaki w przeszłości w wyjazdach do USA mieli mężczyźni, lub też, że przypadki pozostawania na stałe w tym kraju dotyczą częściej kobiet niż mężczyzn. Ta druga ewentualność wydaje się bardziej prawdopodobna, a można ją uzasadnić następująco: otóż wśród reemigrantów przeważają w zdecydowanej większości ojcowie i matki (razem 89% ogółu reemigrantów), a osób stanu wolnego jest niewiele – około 4%, tj. o blisko 28% mniej niż w zbiorowości tej ludności, która wyjechała do USA w ciągu ostatnich 6 lat i jeszcze do roku 1988 do kraju nie powróciła.

Przy założeniu, że zarówno wśród dawnej, jak i obecnej emigracji utrzymują się podobne proporcje struktury płci i wieku, można wyliczyć, że z USA w ostatnich latach nie powróciło na Podhale około 150 młodych osób.

Wśród obecnej emigracji amerykańskiej dominują ludzie młodzi, w wieku zdolności do pracy, najbardziej sprawni fizycznie, tj. od wieku 20–40 lat. Łącznie ta grupa emigrantów liczyła 1420 osób, tzn. 59,2% ogółu. Z kolei w tej grupie największy udział przypadł na osoby pomiędzy 31 a 40 rokiem życia, w której znalazło się 785 osób, tzn. 32,7% ogółu emigrantów (tab. 4).

Ważne w analizowanej zbiorowości młodych emigrantów jest również występowanie widocznej przewagi mężczyzn nad kobietami. Jeśli, jak to podkreślaliśmy poprzednio, wśród emigrantów udział mężczyzn wynosi 52%, to w grupie wieku 31–40 lat jest wyższy o 10% i przekracza 62%. Natomiast w żadnej z pozostałych grup wieku nie osiąga nawet 50%. Udziały ludności starszej w emigracji do USA nie są wysokie. Z danych zawartych w tabeli 4 wynika, że na osoby w wieku 41–50 lat przypada około 16% ogółu emigrantów. Podobny udział ma również grupa osób najstarszych liczących powyżej 50 lat. Jednakże w tej ostatniej grupie, podobnie jak w poprzedniej, na kobiety przypada ponad 50% ogółu emigrantów.

Tablica 4

Struktura wieku migrantów z Podhala

Wyszczególnienie	Liczba migrantów		Procentowy udział w grupach wieku:																		
	Ogółem	M	K	do 19 lat			20-25			26-30			31-40			41-50			powyżej 50 lat		
				Razem	M	K	Razem	M	K	Razem	M	K	Razem	M	K	Razem	M	K			
emigranci	2400	1248	152	8,7	8,0	8,9	14,7	11,1	19,1	11,8	11,9	12,3	32,7	30,8	26,7	16,1	15,3	17,0	16,0	13,0	6,0
reemigranci	368	199	169	0,3	0,6	-	1,2	-	2,9	9,0	10,0	6,9	31,2	32,9	29,7	28,1	25,8	30,8	30,2	31,7	29,7

Źródło: Na podstawie badań własnych.

Nieco inną strukturą wieku charakteryzuje się ludność powracająca do kraju z USA – reemigranci. W naszej analizie uwzględniono tylko tę grupę przyjazdnych, którzy przebywali w Ameryce przez kilka lat w celach zarobkowych. Pominięto natomiast ludzi starych, najczęściej emerytów powracających w rodzinne strony, aby tu wśród krewnych i znajomych spędzić ostatnie lata swojego życia. Są to najczęściej małżonkowie powracający do siostry lub brata, którzy ich wcześniej odwiedzali w USA i którym pomagali w różny sposób. Stanowią oni część emigracji z lat międzywojennych.

Wśród analizowanej grupy reemigrantów najliczniejsze są osoby w wieku 41-50 lat oraz powyżej 50 lat, stanowiące łącznie 60,5% ogółu. Natomiast na osoby młode, w wieku do 25 lat przypada zaledwie 1,5% reemigrantów, gdy ich udział wśród emigrujących współcześnie za Ocean obejmuje blisko 1/4 ogółu osób. Potwierdza to poprzednio sformułowane przypuszczenie, że znaczna część młodych emigrantów pozostaje w USA na dłużej lub w ogóle stamtąd nie wraca i osiedla się na stałe.

Kolejną analizowaną cechą ludności emigrującej z Podhala był stan cywilny. Dane z tego zakresu zestawiono w tabeli 5.

Tabela 5

Stan cywilny migrantów

Wyszczególnienie	Ogółem w liczbach	Udział w %					
		rozwidzeni	żonaci	mężatki	kawalerowie	panny	wdowy, i wdowcy
emigranci	2400	–	36,5	28,5	14,7	17,1	3,2
reemigranci	368	1,8	49,5	39,5	3,2	0,8	5,2

Wskazują one wyraźnie, że blisko 3/4 osób, które wyjechały do USA pomiędzy rokiem 1982 a 1988 stanowią małżonkowie. Jest wśród nich kilkanaście rodzin, które udały się tam, zwykle do rodzeństwa, z zamiarem osiedlenia się na stałe, ale większość stanowią jednak ojcowie lub matki. Opuścili oni wieś, pozostawiając ciężar prowadzenia domu i gospodarstwa rolnego, a także wychowywania dzieci drugiemu współmałżonkowi. W takiej sytuacji znajduje się obecnie, tzn. w 1988 r., w podhalańskich wsiach ponad 1 250 rodzin, tj. około 5% ogółu. Są to w większości rodziny młode posiadające dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym, wymagające szczególnej opieki wychowawczej.

Stosunkowo liczną grupę wśród emigrantów stanowią ludzie wolnego stanu – kawalerowie i panny. Udział tych ostatnich jest wyższy niż kawalerów. Jak się okazuje bardzo często ich wyjazd kończy się zawarciem w USA związku małżeńskiego i pozostaniem w tym kraju na stałe. Reemigracja dotyczy bowiem w zdecydowanej większości małżonków, a nie młodych osób stanu wolnego. Wśród powracających z zagranicy na panny przypada tylko 0,8% ogółu osób, a na kawalerów nieco ponad 3%, gdy udział małżonków w reemigracji sięga 89%.

Jak się wydaje stan cywilny starających się o wyjazd do USA ma istotny wpływ na decyzje wizowe władz tego kraju, bowiem najwięcej powrotów do kraju dotyczy małżonków, a najmniej młodych osób stanu wolnego.

W emigracji ze wsi podhalańskich do Stanów Zjednoczonych bierze udział ludność o różnym poziomie wykształcenia i przygotowania zawodowego. Pod względem tych dwóch cech emigranci różnią się jednak nieco od pozostałych mieszkańców. Wprawdzie wśród wyjeżdżających najwięcej jest osób z wykształceniem podstawowym, ale ich udział jest niższy niż wśród ogółu mieszkańców. Wynosi bowiem 57% wobec 64%. Podobna różnica na korzyść emigrantów dotyczy też wykształcenia ponadpodstawowego, zwłaszcza wyższego. Otóż jeśli na Podhalu wykształcenie to posiada 1,6% mieszkańców, to wśród emigrantów – 3,2%, a więc dwa razy więcej. Więcej jest także wśród wyjeżdżających, niż stale zamieszkałych osób z wykształceniem zawodowym i średnim – 39,6%, wobec 36% (tab. 6).

Tabela 6

Poziom wykształcenia emigrantów

Rodzaj wykształcenia	Liczba ogółem	% ogółu	W tym			
			M	%	K	%
wyższe	77	3,2	48	3,8	29	2,5
średnie	348	14,5	145	11,6	203	17,6
zawodowe	602	25,1	344	27,5	258	22,4
podstawowe	1373	57,2	711	57,1	662	57,5
Razem:	2400	100,0	1248	100,0	1152	100,0

Powyższe dane wskazują, że wykształcenie nie ma na Podhalu większego wpływu na strukturę osób wyjeżdżających do USA. Interpretować to można następująco: emigracja do tego kraju ma w większości przypadków cel zarobkowy i wiąże się prawie wyłącznie z wykonywaniem przez przyjezdnych prostych zawodów, opartych zazwyczaj na pracy fizycznej. Zdobyć innego zajęcia jest trudne i wymaga przede wszystkim dobrej znajomości języka angielskiego, która należy wśród emigrantów do rzadkości. Ponadto zarobkowanie w USA jest w zdecydowanej

większości nielegalne i dlatego dotyczy zawodów, których wykonywanie nie ma charakteru publicznego (np. pomoc domowa). Chcąc otrzymać pracę, godzić się muszą zarówno na jej rodzaj, jak również niskie wynagrodzenie.

Wyjeżdżający w celach zarobkowych do USA są w większości rolnikami (tab. 7). Ta grupa zawodowa obejmowała ponad 75% ogółu emigrantów i zdecydowanie wyprzedzała inne grupy. Wysoki udział rolników w wyjazdach jest odzwierciedleniem istniejącej w regionie struktury zajęć ludności i wiąże się też zapewne z pochodzeniem społeczno-zawodowym krewnych, pozostających stale w Ameryce. Jest też w pewnym stopniu przejawem prowadzonej polityki emigracyjnej przez władze amerykańskie. Jak bowiem wiadomo jednym z warunków ułatwiających otrzymanie wizy na wyjazd jest posiadanie określonego, bardzo konkretnego majątku w kraju, którym w przypadku rolników jest ziemia.

Tabela 7
Struktura zawodów ludności Podhala przebywającej w USA
(emigracja z lat 1982–1988)

Nazwa zawodu	Liczba osób	% ogółu
rolnik	1382	57,6
kierowca	82	3,4
krawiec	72	3,0
mechanik	60	2,5
kelner	57	2,4
kucharz	29	1,2
murarz	38	1,6
nauczyciel	50	2,1
pracownik administracyjny	55	2,3
ślusarz	60	2,5
stolarz	43	1,8
inne zawody	253	10,5
bez zawodu	219	9,1
Razem	2400	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań terenowych.

W grupie pozostałych emigrantów przeważają zdecydowanie zawody bardzo przydatne w działalności usługowej, takie jak: krawiec, stolarz, murarz, kucharz i inne, na które przypada około 16% ogółu emigrantów. Ich udział w zbiorowości migrantów jest o wiele wyższy niż wśród mieszkańców Podhala. Dzieje się tak dlatego, ponieważ osoby o takim przygotowaniu zawodowym najłatwiej znajdują pracę w Ameryce. Relatywnie mało jest wśród emigrantów osób z grupy przemysłowej, zatrudnionych w Fabryce Obuwia w Nowym Targu, posiadających charakterystyczne dla tego zakładu zawody – cholewkarza, krojczego, brakarza itp..

Spory natomiast udział w emigracji przypada na nauczycieli, którzy decydują się na wyjazdy głównie z powodu bardzo niskich zarobków w kraju. Jest to w dużym stopniu ludność napływowa, która otrzymuje prace na Podhalu w wiejskich szkołach i ma zasadnicze trudności z urządzeniem sobie życia.

Wpływ emigracji do USA na życie społeczno-gospodarcze Podhala

Zarówno wśród osób przyjeżdżających na Podhale z innych stron Polski, jak również stałych mieszkańców panuje przekonanie, że zaobserwowane zmiany w życiu gospodarczym regionu są w dużym stopniu rezultatem emigracji do USA. W opinii lokalnej funkcjonuje pogląd, że tylko wyjazd zarobkowy daje szansę zdecydowanej poprawy sytuacji materialnej poprzez ciężką, ale najczęściej krótką pracę. Wzorem do naśladowania staje się ten mieszkaniec, który był jeden lub więcej razy w Ameryce, wybudował dom, kupił dobry samochód i ma fundusze na bieżące potrzeby rodziny. Starania o wyjazdy są w tej sytuacji zrozumiałe i chociaż mieszkańcy dostrzegają również negatywne ich skutki, to jednakże w ostatecznym rozrachunku je popierają. W tej sytuacji szczególnie ważną kwestią pozostaje utrzymywanie kontaktów zarówno z dawną, jak i obecną emigracją. Należą tu zarówno kontakty listowne, wysyłanie paczek krewnym w kraju, pieniędzy, a przede wszystkim odwiedziny w rodzinnej wsi. W badaniach ustalono, że kontakty z członkami rodziny, krewnymi, sąsiadami pozostającymi stale lub czasowo w USA utrzymuje większość mieszkańców Podhala, którzy takie powiązania rodzinno-sąsiedzkie posiadają. Jednakże kontakty intensywne (częste listy, przyjazdy w odwiedziny do kraju) są rzadsze i dotyczą około 60% emigrantów. Gdy idzie o odwiedziny w kraju krewnych, to praktykują je jedynie osoby stale zamieszkałe w USA, posiadające obywatelstwo tego kraju. Wywodzą się one w dużej części z emigracji okresu międzywojennego i pierwszych dziesięcioleci powojennych. Są to więc głównie starsi mieszkańcy, dla których taki przyjazd do rodzinnej wsi jest przypomnieniem czasu

ich młodości. Odwiedziny mają miejsce najczęściej co 5–6 lat. Zdarzają się też częstsze co 3–4 lata. Przyjeżdża się najczęściej w konkretnym celu, np. na ślub kogoś z rodziny, rzadziej na chrzciny lub pogrzeb. Wymienione uroczystości posiadają do dzisiaj na Podhalu bogatą obrzędowość. Stanowią ważny składnik kultury ludowej. Uczestniczenie w tych obrzędach jest na pewno dla przyjezdnych ważnym przeżyciem i przyczynia się do podtrzymywania duchowej więzi z krajem. Przyjazdy są dzisiaj bardzo kosztownym wydatkiem i dlatego realizują je głównie osoby, które osiągnęły w USA dobry status ekonomiczny.

Z innych form kontaktów emigrantów z rodziną i sąsiadami ważne są przesyłane paczki, głównie z odzieżą i lekarstwami. Tu z kolei najaktywniej zachowują się kobiety–matki z ostatniej emigracji, które w ten sposób starają się pomóc pozostawionym we wsi dzieciom i chociaż częściowo zrekompensować swoją nieobecność w rodzinie. Do innych jeszcze form takich kontaktów należą wpłaty dokonywane w USA krewnym w kraju na zakup ciągników, samochodów, materiałów budowlanych czy nawet kupno za pośrednictwem agentów działki budowlanej (np. w Białce Tarzańskiej). Zdarzają się też przypadki zakładania rodzinie kont bankowych w kraju i przekazywanie im tą drogą środków dewizowych.

Okazją przyjazdu do kraju są również ważne wydarzenia w życiu rodzinnej wsi i całego Podhala. Należą tu takie wydarzenia, jak np. poświęcenie wybudowanego kościoła, remizy strażackiej, Domu Związku Podhalan i pobyt Papieża Jana Pawła II w Nowym Targu. Uczestniczą w tych przyjazdach większe grupy osób, stanowiących często delegacje określonej wsi lub regionu Podhala.

Wpływ emigracji na życie ekonomiczne rodziny

Ekonomiczny wymiar emigracji ujawnia się najpełniej w skali rodziny. Jest jednakże bardzo trudno ustalić dokładnie, które sfery jej życia zmieniły się pod wpływem zarobionych za granicą pieniędzy, a które są wynikiem podejmowanych na miejscu starań i zapobiegliwości. Nie ulega jednakże żadnej wątpliwości, że środki z emigracji są dla rodzin uczestniczących w wyjazdach podstawą osiągnięcia statusu ekonomicznego i często początkiem organizowanego przez nich „interesu” (zakład rzemieślniczy, kwatery prywatne, kuchnia dla wczasowiczów, taksówka itp.). W badaniach naszych nie udało się niestety ustalić ilości środków pieniężnych zgromadzonych przez emigrantów w czasie pracy w USA ani też rozmiarów pomocy przekazywanej do kraju przez rodzinę zamieszkałą w USA. Uważamy jedynie, że druga forma pomocy jest ważniejsza niż praca zarobkowa emigracji pobytowej.

Szacuje się bowiem, że tą drogą napływać może na całe Podhale w ciągu roku kwota ponad 6 mln dolarów USA.

Opinie zamieszczone w tej analizie o wpływie emigracji na życie gospodarcze rodziny oparliśmy na danych o systemie majątkowym i kierunkach inwestowania reemigrantów. Podstawowe dane z tego zakresu zawierają tabele 8 i 9.

Tabela 8

Główne kierunki wydatkowania środków zarobionych w USA

Rodzaj inwestycji	Liczba inwestujących	% ogółu
Budowa domu	117	32
Remont domu	15	4
Zakup samochodu	98	27
Zakup maszyn rolniczych	73	20
Unowocześnienie gospodarstwa rolnego	22	6
Zakup warsztatu rzemieślniczego	25	7
Zakup ziemi	11	3
Inne	4	1

Potwierdzają one formułowane już wcześniej opinie, że głównym celem zarobkowania poza krajem jest budowa domu. W dom zainwestowało zarobione pieniądze 36% reemigrantów; w budowę 32%, a 4% w remont. Nie jest to jednakże aż tak wysoki udział w całych wydatkach inwestycyjnych, jak się powszechnie sądzi, uzasadniający twierdzenie, że współczesna wieś podhalańska została wybudowana za pieniądze zarobione w Ameryce.

Relatywnie częstym rodzajem inwestycji wśród reemigrantów jest zakup samochodu, a następnie maszyn rolniczych. Co piąta rodzina reemigrantów dokonała zakupu takich maszyn z pieniędzy zarobionych w USA. Inne grupy inwestycji pojawiają się znacznie rzadziej, przy czym uderzający jest bardzo niski udział wydatków przeznaczonych na zakup ziemi i powiększenie w ten sposób gospodarstwa rolnego. Reemigranci wolą unowocześnić posiadaną gospodarkę niż ją powiększać. Wyraża się w tym także zmiana postawy wobec pracy na roli jako źródła ich dochodu i głównego zajęcia rodziny. Nie ulega wątpliwości, że wynika ona z pobytu w USA, gdyż miejscowa ludność nie prezentuje w podstawowej swojej masie takiego przekonania.

Tabela 9

Domy reemigrantów wg okresu budowy

Okres budowy	Liczba	% ogółu
Przed wyjazdem	188	51
W trakcie pobytu	53	14
Po przyjeździe	119	32

Posiadane przez reemigrantów domy zostały w dużej części wybudowane po powrocie do kraju, albo jeszcze w trakcie pobytu na emigracji (razem powstało ich 46%). Świadczyć to może o dużej skali inwestycji związanych z wyjazdem zarobkowym do USA.

Budownictwo mieszkaniowe reemigrantów stanowi bardzo często rodzaj inwestycji kapitałowej z przeznaczeniem dla celów turystycznych. Dotyczy to szczególnie tej grupy, która zamieszkuje wsie turystyczne. Są już przypadki budowy drugich domów z przeznaczeniem na kwatery prywatne. Standard tych budynków jest na ogół wysoki i kontrastuje z domami ludności rolniczej. W badaniach naszych ustalono, że domy reemigrantów są kubaturowo dużo większe i składają się średnio z 6,6 izby, gdy pozostałej ludności z około 3 izb. We wsiach turystycznych są jednakże dużo większe i przypominają już niekiedy domy wczasowe instytucji państwowych. W Białce Tatrzańskiej domy reemigrantów mają średnio 12 izb, a maksymalnie 18. W Bukowinie Tatrzańskiej – 11 izb, w Murzasichlu 11,5, a w innych wsiach turystycznych około 10 (tab. 10). Znaczne różnice dotyczą też wyposażenia w podstawowe urządzenia domów reemigrantów i pozostałej ludności. Wiązać się one mogą z dwiema przyczynami – z podkreślonym już przeznaczeniem budowanych domów dla turystów oraz z nabytym doświadczeniem co do potrzeby posiadania w swoim domu bieżącej wody, czy CO, gdyż z tych urządzeń korzystali oni w kraju emigracyjnym. Dlatego też wśród domów stanowiących ich własność 89% miało wodociąg, 83% łazienkę i 75% centralne ogrzewanie. Natomiast w domach ludności całego Ludźmierza – wsi podmiejskiej z okolic Nowego Targu, były one znacznie rzadsze i występowały: wodociąg w 64% domów, łazienka w 62%, a CO tylko w 39%. Ważną sferą życia rodziny, w której uzewnętrzniają się skutki pobytu w USA jest posiadanie dóbr trwałego użytku będących dotąd w naszym kraju przedmiotami o rzadszym rozpowszechnieniu tak ze względu na niedostępność na rynku, jak również bardzo wysoką cenę. Otóż jak się wydaje posiadanie tych dóbr to nie tylko rezultat wielkiej zamożności rodzin reemigrantów, lecz także wynik pobytu w kraju, gdzie występują one w tej ilości obecnie bodaj najpowszechniej spośród innych

Tabela 10

Domy reemigrantów. Wyposażenie techniczne

Nazwa wsi	Liczba reemigrantów	Liczba domów wybudowanych:				Średnia liczba izb na 1 dom	Wyposażenie w % ogółu badanych w:						
		przed wyjazdem	w trakcie wyjazdu	po wyjeździe	inne		CO	wodociąg	łazienka	garaż	samo- chód	TV kolo- rowy	moto- cykl
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Witów	8	5	1	2	-	5,1	38	75	75	50	37	25	12
Buśryk	7	5	2	-	-	6,0	30	100	100	100	57	28	14
Dzianisz	8	3	1	4	-	5,0	38	100	100	100	50	50	87
Ząb	11	6	-	4	1	6,2	40	100	100	100	77	60	18
Suche	5	4	-	1	-	4,4	40	100	100	100	60	0	0
Nowe Bystre	3	2	1	-	-	8,0	67	100	100	67	20	80	0
Małe Ciche	5	2	3	-	-	5,2	40	100	100	40	40	40	60
Murzysichle	2	-	2	-	-	11,5	100	100	100	50	100	50	0
Leśnica	7	3	-	4	-	8,0	60	100	100	100	40	80	42
Groń	7	2	2	2	1	10,7	100	100	100	100	57	86	0
Białka Tatrzańska	23	11	2	9	1	12,2	100	100	100	100	100	85	43
Rzepiska	5	4	-	-	1	6,0	50	100	100	100	50	50	20
Jurgów	2	-	-	2	-	10,0	100	100	100	100	100	100	100
Bukowina Tatr.	4	1	2	1	-	11,0	100	100	100	100	100	0	100
Brzegi	3	1	2	1	-	7,0	0	100	100	100	67	0	100
Czarny Dunajec	13	7	-	6	-	7,9	100	100	100	83	91	82	35
Ciche	6	6	-	-	-	4,6	86	100	100	86	83	33	0
Ołtrówą	4	-	3	1	-	6,7	100	100	100	100	75	50	42
Zaluzne	7	1	3	3	-	6,2	100	100	100	100	71	86	14
Piekielnik	8	2	3	3	-	6,7	100	100	100	90	37	75	12
Pieniążkowiec	7	3	-	4	-	6,0	100	100	100	100	43	57	42
Dział	2	1	-	1	-	5,0	50	100	100	50	0	0	0
Stare Bystre	5	3	-	2	-	6,6	80	80	80	100	40	20	20
Chochołów	6	1	1	4	-	5,8	66	100	100	83	33	100	100

cd. Tabela 10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Ratulów	6	3	-	3	-	6,5	100	100	100	100	50	100	0
Podzerwone	12	8	-	4	-	5,0	76	100	100	80	30	40	33
Wróblówka	7	3	-	3	1	8,0	100	100	100	100	100	73	28
Biały Dunajec	7	2	4	1	-	7,0	100	100	100	100	100	100	0
Szafłary	7	3	-	3	-	9,1	100	100	100	100	96	100	42
Bańska Dolna	25	14	5	6	-	6,8	64	96	88	72	52	20	40
Bańska Górna	25	14	2	9	-	7,7	50	100	100	96	96	40	28
Skrzypne	14	11	1	2	-	4,5	14	71	71	70	64	28	50
Zaskale	6	4	-	-	1	5,3	66	0	83	33	50	0	0
Lasek	5	-	-	5	-	6,5	60	100	100	100	20	0	0
Pyzówka	6	5	1	-	-	7,0	100	100	100	33	66	0	0
Waksmund	11	8	1	2	-	6,0	62	100	100	38	45	20	10
Ostrowsko	3	1	-	2	1	9,0	100	100	100	100	100	100	25
Lopuszna	4	-	2	2	-	6,0	100	100	100	100	100	75	0
Harkłowa	3	3	-	-	-	6,7	33	100	100	33	33	100	0
Ludźmierz	7	2	4	1	-	5,1	100	100	100	100	85	1	0
Gronków	4	2	-	2	-	6,2	100	100	100	100	50	100	0
Dębno	7	6	-	1	-	5,5	70	100	100	30	57	0	14
Grywałd	2	1	-	1	-	4,5	50	100	100	50	0	50	50
Krośnica	3	2	-	1	-	8,0	100	100	100	100	100	100	0
Nowe Maniowy	5	2	1	2	-	7,8	100	100	100	100	60	100	20
Kluszkowce	4	2	-	2	-	7,7	100	100	100	100	100	100	0
Mizerna	8	4	2	1	1	6,1	50	100	100	150	38	100	12
Zubrzyca Górna	6	-	-	6	-	5,5	100	100	80	67	33	50	83
Lipnica Wielka	7	4	-	3	-	6,0	86	100	100	86	71	71	71
Orawka	5	5	-	-	-	4,6	67	100	100	67	50	50	60
Chyżne	7	4	-	2	1	5,2	100	100	100	100	100	100	28
Czarna Góra	4	1	2	1	-	8,0	100	100	100	100	25	25	0
Razem	368	188	53	119	8	6,6	75%	98%	83%	65%	74%	26%	

Źródło: Opracowanie własne wg ankiet.

krajów świata, a u nas są przejawem względnie wysokiego standardu życia. Określają też do pewnego stopnia pozycję rodziny w środowisku lokalnym i jej prestiż. Na pierwszym miejscu wśród tych dóbr stawiają reemigranci samochód. Posiadało go 65% rodzin. W niektórych było ich więcej – po dwa, a nawet trzy samochody. Przeważają marki krajowe, a około 1/3 stanowią samochody importowane, sprzedawane u nas za obce waluty. Około 74% reemigrantów miało kolorowy telewizor, a 2% magnetowidy.

W omawianej problematyce życia rodzinnego reemigrantów niezmiernie ważny jest ich dalszy los po powrocie do kraju. Otóż ojcowie i matki wywodzący się z gospodarstw rolnych w zdecydowanej większości powracają do pracy na roli, ale z reguły podejmują też dodatkowe zajęcia, związane z usługami turystycznymi. Jeśli posiadają odpowiedni dom, to wynajmują kwatery turystom. Kobiety podejmują się wtedy prowadzenia kuchni. Rzadziej prowadzą chałupnictwo, a zupełnie sporadycznie angażują się do pracy poza swoim gospodarstwem rolnym.

Prawie 33% reemigrantów podjęło po powrocie do kraju pracę w sektorze pozarolniczym. Najwięcej wybiera dwa zawody – taksówkarza i rzemieślnika, w których mogą zainwestować część zarobionych w USA pieniędzy. Ponadto te zajęcia dają im względnie dużą swobodę w dysponowaniu czasem i nie wymagają bezwzględnie zdyscyplinowania.

Spółeczność reemigrantów i ich rodzin żyje, jak z powyższego wynika, nieco inaczej niż reszta mieszkańców. Można tę grupę ludności traktować jako najbardziej aktywną w skali lokalnej. Tworzy ona nowy ład ekonomiczny oparty o prywatny kapitał, wykorzystywany dla rozwoju usług turystycznych i działalności rzemieślniczej. Prowadzi też życie bardziej otwarte na zewnątrz, częściej kontaktuje się z miastem i więcej podróżuje po kraju niż inni mieszkańcy. Prawie 12% rodzin reemigrantów jeździ regularnie co roku na wczasy w inne regiony Polski.

Wpływ emigracji na życie ekonomiczne rodzinnej wsi

We wstępnej części analizy wskazywano, że emigracja do USA objęła w niektórych wsiach po kilkaset osób. Łączy je w USA wspólnota pochodzenia terytorialnego i bardzo często żywa pamięć wspólnych korzeni. Dlatego też nie pozostają oni obojętni wobec potrzeb wsi, z których pochodzą, i są skłonni nieść określoną pomoc materialną.

Najczęściej ma ona postać indywidualnego datku pieniężnego na określony cel, ale nierzadkie bywają też zbiorowe, zorganizowane formy pomocy. Do najbardziej znanych należy przeprowadzona przed 10 laty wśród byłych mieszkańców Podhala

zbiórka na budowę Domu Związku Podhalań w Ludźmierzu, a następnie zbiórka środków na budowę kościoła w Maniowach. Dawni mieszkańcy Szaflar za złożone pieniądze wykupili plac pod budowę ośrodka zdrowia. Praktycznie nie ma ani jednego wybudowanego kościoła, by w nakładach nie uczestniczyła emigracja. We wsiach: Podszkle, Chyżne, Lipnica Wielka, zakupiono z amerykańskich składek organy. We Wróblówce, Bukowinie Tatrzańskiej, Nowem Bystrem pomagano przy budowie plebanii. W Szaflarach opłacono budowę ogrodzenia cmentarnego.

Wiele osób lub rodzin indywidualnie funduje szaty i sprzęt liturgiczny. Świadczenia na rzecz kościoła są najpowszechniejszą formą pomocy emigrantów dla swojej wsi rodzinnej. Natomiast na drugim miejscu znajduje się pomoc przy budowie remiz strażackich. Są to równocześnie bardzo często ważne w skali lokalnej ośrodki kultury, jak również miejsca zebrania i spotkań mieszkańców. Zawsze pozostawały one w gestii samorządu wiejskiego i nie podlegały w związku z tym żadnej władzy politycznej.

Tabela 11

Główne formy pomocy emigrantów dla mieszkańców Podhala

Udzielona pomoc	Rodzaj pomocy	Odsetek przebadanych wsi, w których dana pomoc wystąpiła
Dla rodziny:	Budowa domu	41
	Kupno samochodu	17
	Zakup sprzętu gospodarstwa domowego	22
	Zakup maszyn rolniczych (głównie ciągnika)	25
	Założenie rodzinie konta dewizowego	7
	Przesyłanie paczek z żywnością i odzieżą	20
	Przesyłanie paczek z lekarstwami	4
Dla wsi	Budowa kościoła	80
	Budowa szkoły	36
	Budowa remizy strażackiej	35
	Budowa drogi	22
	Inne (np. budowa wodociągu)	21
	Dofinansowanie działalności Związku Podhalań	7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań terenowych.

Następną sferą pomocy otrzymywanej z Ameryki jest wiejska infrastruktura, głównie zaś budowa dróg, w tym nawet niekiedy dróg dojazdowych na pola oraz wodociągów.

Oprócz wymienionych, spotkać można przykłady przekazywania funduszy na działalność określonych instytucji i organizacji lokalnych, np. Związku Podhalan. Częstotliwość występowania różnych form pomocy tak rodzinom, jak i wsi przedstawia tabela 11.

Negatywne przejawy emigracji i ich skutki społeczne

Pobyt na emigracji jest połączony z oderwaniem danej osoby od rodzinnego środowiska i poważnym ograniczeniem jego związków uczuciowych, gospodarczych i kulturowych z najbliższymi. Osiedlanie się w nowym środowisku jest w każdym przypadku połączone z pewnym szokiem wynikającym z odmienności jego warunków w stosunku do dawnego miejsca życia. Również rodzina pozostała w kraju, zwłaszcza gdy wyjeżdżającym jest ojciec lub matka, silnie odczuwa powstałą sytuację i może doświadczyć wielu różnych trudności związanych, np. z wychowaniem dzieci.

Dlatego też wielu mieszkańców Podhala zapytanych o ten zakres spraw związanych z emigracją wypowiedało się bardzo często przeciw wyjazdom, głównie matek, widząc w emigracji źródło wielu zagrożeń społecznych, związanych zwłaszcza z rodziną. Na 58 zbadanych wsi w 42 rozmówcy mówili o negatywnych skutkach emigracji. Miało to miejsce szczególnie w tych wsiach, gdzie przypadki samobójstw i rozwodów łączono bezpośrednio z wyjazdami do USA. Skala negatywnych doświadczeń związanych z emigracją miała bezpośredni i bardzo silny wpływ na ocenę wyjazdów. Charakterystyczne jest to, że w tych wsiach, w których takich doświadczeń nie było w ogóle, ludność nie zgłaszała żadnych zastrzeżeń co do wyjazdów do USA. Jeśli nawet mówiący o emigracji nie akcentowali w swoich wypowiedziach jej negatywnych skutków, to byli na ogół świadomi, że wyjazd do USA należy rozważyć głęboko, mając przede wszystkim na względzie dobro rodziny. Kiedy jednak pytano – „co ostatecznie jest tu ważne, pieniądze, czy rodzina”, zdecydowana większość odpowiadała, że w dzisiejszych trudnych czasach wyboru nie ma. Opowiadano się więc w większości za wyjazdami, proponując jednakże takie rozwiązania, które okażą się najmniej uciążliwe dla rodziny (wyjazd ojca, a nie matki, lepiej jechać dwa razy po 1,5 roku, niż raz na okres 3 lat).

W tabeli 12 zestawiono udokumentowane przypadki negatywnych skutków emigracji zarejestrowane w badanych wsiach.

Tabela 12

Negatywne skutki emigracji do USA

Rodzaj skutków	Odsetek wsi, w których wskazywano na wystąpienie negatywnych skutków	Liczba udokumentowanych przypadków
Rozbicie rodzin	62	49
Rozwód	16	10
Seperacja małżeństw	10	15
Alkoholizm	10	15
Zaniedbania w wychowywaniu dzieci	8	5
Samobójstwa	8	5
Negatywna ocena pracy w kraju	7	-
Negatywna ocena potrzeby kształcenia	2	-
Zły wpływ na stosunki międzyludzkie	7	-

Źródło: Obliczenia własne na podstawie badań terenowych

Najgroźniejszym ze względu na częstotliwość występowania skutkiem wyjazdów jest rozbicie rodzin, przez co należy rozumieć takie sytuacje, kiedy współmałżonkowie nie mogą po powrocie z zagranicy z różnych względów podjąć dalszego wspólnego życia. Takich przypadków stwierdzono w badanych wsiach 49. Dalszych 15 rodzin, wskutek najczęściej zdrady jednego ze współmałżonków, żyło w separacji, a 10 było już po rozwodzie.

Często wskazywanym negatywnym skutkiem wyjazdów były zaniedbania wychowawcze dzieci. Właściwie każda rodzina, z której matka lub ojciec przebywają dłużej za granicą, ma mniejsze lub większe trudności wychowawcze. O nich rozmówcy mówili bardzo często. W naszych badaniach odnotowaliśmy tylko przypadki szczególne, kiedy dzieci pozostawały zupełnie bez opieki lub były z tego powodu kierowane do domów dziecka. Naliczono ich 5, a skrajny przypadek stwierdzono w Leśnej, kiedy matka wyjechała do USA pozostawiając w kraju 12-osobową rodzinę. W rezultacie zaniedbań wychowawczych syn przebywa obecnie (1988 r.) w Domu Poprawczym, a córka w Domu Dziecka w Nowym Targu.

Bardzo trudno określić też wpływ emigracji na skalę alkoholizmu, który występuje na podhalańskiej wsi. Ankietowani mieszkańcy zwracali uwagę, że pewną część zarobionych w Ameryce pieniędzy przeznaczają się na zakup wódki. Niemniej uważali, że we wsiach „emigracyjnych” nie pije się więcej alkoholu niż w innych. Według ich opinii rozmiary tego zjawiska nie są na Podhalu większe niż w innych regionach Polski. Warto jednakże odnotować, że w opinii ankietowanych alkoholizm jest zjawiskiem powszechnym w tych rodzinach, z których dłużej w USA pozostawała żona i matka.

Wśród negatywnych skutków emigracji do USA wymieniono też kilka samobójstw popełnionych głównie przez mężczyzn, którzy wcześniej popadli w alkoholizm. Takich przypadków zanotowano w ostatnich latach pięć. W jednym przypadku samobójstwo dotyczyło kobiety.

Przeprowadzona analiza zebranych w badaniach materiałów wskazuje wyraźnie, że emigracja do USA stanowi istotny czynnik współczesnych przemian Podhala, widocznych szczególnie w sferze stosunków ekonomicznych. Jej wpływ uzewnętrznia się najwyraźniej w budownictwie i urządzeniu domu mieszkalnego. Jest też czynnikiem wyróżniającym pozycję migrantów w stosunku do otoczenia. Wydaje się, że bez jej udziału w procesie powojennego rozwoju regionu nie udałooby się w takim tempie zmienić gospodarczego charakteru tej małourodzajnej i pozbawionej bogactw naturalnych krainy geograficznej.

Ale jest też emigracja źródłem zagrożeń dla rozwoju społecznego Podhala. Najistotniejszy wydaje się negatywny wpływ na deprecjację tak istotnych wartości jak solidna praca dla siebie i społeczności, jak sens nauki i zdobywania zawodu, które w przypadku wyjazdów do USA nie mają tu większego znaczenia.

Bronisław Górz

Earning emigration from Podhale villages to the USA

The paper presents the results of the author's researches on earning emigration from Podhale villages to the USA in the years 1982–1988. The main goal of the researches was to estimate the size of emigration and its results on social and economic changes of the region. At the beginning of the eighties, together with liberalizations in receiving passports, number of people emigrating to the USA rapidly increased. Fifty six villages were examined and in the years 1982–1988 about 2 400 of people emigrated to the USA. The greatest number of people, even more than 200, left those villages in which emigration to the USA began in the XIXth century.

Among people leaving for the USA more than a half were men and young people of the age 24–40. Majority of them were husbands of wives who after 2–3 years of work in the USA came back and they spent the earned money on building new houses or modernization the old one, on arranging a workshop or on agricultural equipment. The paper presents also connections of emigrants with their native village and families who stayed in Poland. Emigrants' share in financial

support for different investments like in building new churches, fire stations, roads, schools was also presented.

The author also pointed out the negative results of emigration which are particularly visible when one member of a married couple leaves for the USA for longer than 3 years period of time.

The author states that earning emigration to the USA was an important factor in socio-economic changes in Podhale villages and had a significant impact on Podhale economic development.